

LE TRÉSOR D'ARGENT D'ÉPOQUE ROMAINE TARDIVE DE KAISERAUGST/ARGOVIE.

Catalogue publié par la Commission Administrative du Musée Romain d'Augst; introduction R. Laur Belart, traduction Yvonne Carjat; photographies Elisabeth Schultz, Bâle; fig. 8 Musée National Suisse, Zürich; Bâle, 1964, 36 p. cu 26 fig.

Publicat în condiții excepționale și prezentând excelente imagini, catalogul face cunoscută una dintre cele mai importante descoperiri de tezaur făcute în ultimii ani.

Așa cum aflăm din introducere, primele obiecte au fost găsite în ianuarie 1962 și s-au întreprins apoi cercetări sistematice. Obiectele au fost descoperite în apropierea turnului 3 al zidului de sud, lângă castrul roman târziu de la Kaiseraugst.

Tezaurul este format dintr-un luxos serviciu de masă, din care se disting un platou reprezentând faptele lui Ahile, un altul reprezentând un oraș de pe malul mării (4,775 kg), având pe margine patru scene de vânătoare și în sfârșit, un al treilea cu Ariana între Dionysos și Silen, bogat ornamentat pe margine unde apar 12 scene (2,792 kg), 185 medalii și monede de argint, trei lingouri din același metal la care se adaugă un candelabru și o statueta a zeiței Venus, formând un impresionant total de 255 de obiecte.

Monedele provenind din 11 ateliere merg de la Dioclețian la Constantius II: 110 au fost bătute la Augusta Treverorum; dintre atelierele orientale sînt reprezentate Siscia și Thessalonic. Cele 17 medalii cu efigiile fiilor lui Constantin cel Mare și mai ales cele ale împăraților Constans și Constantius II constituie, așa cum subliniază autorul introducerii, rarități numismatice. Cele trei lingouri poartă efigia lui Magnentius, datîndu-se în 350/351, îngroparea tezaurului fiind posterioară acestei date.

După ce zăbovește asupra evenimentelor de la mijlocul secolului IV, e.n. urmîndu-l pe Ammianus Marcellinus, autorul își pune întrebarea dacă nu cumva tezaurul ar putea să fie legat de persoana lui Iulian Apostatul. Cum însă nici una din monede nu-l reprezintă și cum numele lui nu apare pe nici unul din vase, altfel destul de bogate în inscripții și grafiti, se renunță în cele din urmă la o atribuire formală a tezaurului, acceptîndu-se ca perioadă de îngropare 351—361, fără a exclude o îngropare mai târzie.

Dacă se poate regreta că în atît de bogata ilustrație a catalogului sînt prezentate numai două medalii, precum și lipsa de detalii privind cele 180 de monede și 17 medalii, trebuie spus totuși că lucrurile sînt perfect explicabile ținînd seama de natura publicației.

Informații și precizuni suplimentare găsim în nota semnată de Ruth Steiger, Herbert Cahn, *Kaiseraugst, Bez. Rheinfelden, Spät-römisches Kastell, Schatzfund*, în *Jahrbuch der Schweizerischer Gesellschaft für Urgeschichte*, 51, 1964, Basel, p. 113—116, pl. 23, 3 — pl. 34, din care de mai mare interes sînt cele privind partea numismatică a tezaurului, neglijate în catalogul recenzat mai sus.

Din comentariul cunoscutului numismat elvețian Herbert Cahn, (p. 115—116), privind descoperirea de la Kaiseraugst, reținem că acesta este primul tezaur de natură să dea o imagine, imposibilă înaintea, asupra emisiunilor de argint dintre 337—349, mai ales pentru Thessalonic, Siscia și Augusta Treverorum, fiind apropiat ca importanță de cel de la Southsea din Anglia (Num. Chr. 1936, 292; 1959, 89), ce se datează în 363. Se precizează, față de catalogul înainte recenzat, că tezaurul este compus din 163 *argentei*, 5 medalioane mici și 17 mari = 185 exemplare, urmînd apoi prezentarea în ordine cronologică și pe ateliere. Cele 185 de monede se grupează cronologic astfel: tetrarhie (11); perioada târzie a domniei lui Constantin cel Mare (10); domnia celor trei fii ai lui Constantin cel Mare (52); domnia lui Constantius II și Constans (112).

Situația pe ateliere se prezintă astfel: Antiochia (1) Nicomedia (1), Constantinopolis (6); Thessalonic (20), Siscia (30), Aquileia (8), Ticinum (3), Roma (3), Arelate (6), Lugdunum (1), Augusta Treverorum (118).

Plecînd de la constatarea că Constantius II nu apare ca singur împărat, autorul consideră că data de îngropare este de plasat cîrînd după 349, precizată de lingourile de argint ce poartă

pe ștampilă chipul lui Magnentius însoțit de o legendă ce se datează, după P. Bastien, între 18 ianuarie și începutul lui mai 360.

În așteptarea publicării exhaustive a deosebit de importantului tezaur, la a cărui cunoaștere paginile din cronica revistei citate, datorate lui Il. Cahn, contribuie cu date noi de vădit interes, nu putem decît să deplîngem faptul că ilustrația o repetă pe cea din catalogul mai înainte semnalat și care este cu totul insuficientă.

Gh. Poenaru Bordea

MARIA CAPOZZA, *Movimenti servili nel mondo romano in età repubblicana. I. Dal 501 al 184 a.Cr.* (Università degli studi di Padova. Pubblicazioni dell'Istituto di Storia Antica. Vol. V) « L'Erma » di Bretschneider, Roma, 1966, 164 p.

Lucrarea de față răspunde nevoii de sinteze asupra revoltelor de sclavi, tot mai puternic cerute de studiile recente, prin noutatea și diversitatea concluziilor lor asupra diferitelor aspecte ale sclaviei antice. Urmind a prezenta într-un volum viitor seria marilor răscoale posteroare transformărilor politico-sociale din secolul al II-lea î.e.n., autoarea se concentrează în prima parte a studiului său asupra mișcărilor minore anterioare: comploturi relativ restrinse, susținute de sclavi, fără a fi fost însă întotdeauna inițiate de ei, și reprimare adesea chiar din faza de pregătire. Documentele dau asupra lor informații vagi, uneori contradictorii și, în parte, suspecte, — informații pe care autoarea le confruntă însă cu miză și cărora încearcă să le definească adevăratul conținut prin integrarea în complexul de împrejurări ale momentului istoric respectiv. Delimitînd astfel, pe baza corespondențelor istorice, nucleul veridic al narațiunii izvoarelor de adăugirile lor anacronice, Maria Capozza respinge teoriile care considerau mișcările din primul secol al Republicii drept replici fictive ale unor tulburări mai recente: era cazul complotului din 500 î.e.n., inițiat de partizani ai Tarquinilor împotriva tinerei guvernări oligarhice a Romei, negat însă de istoric din cauza izbitoarelor coincidențe de eroi și de situații pe care le prezenta cu conjurația lui Catilina; era, de asemenea, cazul mișcării lui Appius Herdonius (460 î.e.n.), cit și al celei din 419 î.e.n., care, în urma unor deformări progresive ale tradiției, ajunseseră să fie suprapuse altor conjurații mai bine cunoscute. Prudența cu care autoarea definește, dincolo de coniecturile sau alterările imputabile istoricilor antici, esența și semnificația acestor prime manifestări ostile ale sclavilor caracterizează și studiul problemelor ridicate de revoltele ulterioare: originea etnică a răzvrătiților din 259 î.e.n., condiția socială a răsculaților din Etruria (196 î.e.n.), localizarea complotului din 217 î.e.n., măsura în care mișcările din 259, 217, 198 și 196 î.e.n. au avut un caracter filo-cartaginez, sau posibila legătură dintre revolta sclavilor — păstori din Apulia (185—184 î.e.n.) și prigonirea adepților lui Bacchus. De fiecare dată, caracterul sistematic și complex al analizei izvoarelor, bogăția materialului bibliografic readus în discuție, cuprinzătoarele priviri istorice ilustrează rigurozitatea metodei de lucru a autoarei și asigură întregii lucrări meritul de a fi un studiu unitar, competent și original al acestor timpurii proteste sociale ale sclavilor.

Alexandra Ștefan

JEAN IMBERT, *Histoire économique des origines à 1789*. « Themis », Manuels juridiques, économiques et politiques. Collection dirigée par Maurice Duverger, Presses Universitaires de France, Paris, 1965, 453 p.

Acest nou manual de istorie economică a avut un deosebit succes în presa de specialitate¹. El va reține atenția atît ca manual — scris într-o limbă viguroasă, cu o bună organizare a materiei,

¹ Vezi recenziile profesorilor Max Kaser, în ZSS, 83 (1966), p. 546 și R. Besnier, în RHD, 44 (1966), p. 101—102.